

Володимир Черняк,
доктор економічних наук, професор,
народний депутат України III–IV скликань

Борговий зашморг і загроза дефолту

Державні витрати в Україні здійснюються за рахунок запозичень і не докладається жодних зусиль для наповнення бюджету. Державний бюджет виконується на 40% завдяки внутрішнім та зовнішнім запозиченням. На повну потужність працює друкарський верстат НБУ. У проекті Держбюджету на наступний рік видатки на 50% не покриватимуться доходами. Слід зазначити, що емісію провокує Уряд, а Національний банк її здійснює.

Дивує та обурює той факт, що нині розглядаються лише три шляхи покриття дефіциту бюджету: емісія, запозичення і продаж активів. Насправді ж, розв'язання проблеми вирішальною мірою залежить від детінізації економіки, перекриття каналів нераціонального та нецільового використання бюджетних коштів, реформування бюджетної, податкової і кредитної політики, боротьби з корупцією, створення сприятливого інвестиційного клімату, зупинення спаду виробництва та забезпечення його зростання.

Слід ліквідувати такий політико-правовий нонсенс, як комерційні відносини між Національним банком та Урядом. Щомісяця Міністерство фінансів сплачує на рахунок НБУ мільйони гривень у вигляді відсотків за так звані борги держави перед своїм Центральним банком. Водночас, слід покласти край запозиченню Урядом грошей у НБУ.

Загроза дефолту пов'язана також із тим, що Національний банк спрямовує грошові ресурси на фінансові спекуляції, а не на оздоровлення банківської системи і розвиток виробництва. Відтак фіктивно-спекулятивний капітал домінує над промисловим. Пропозиція валюти зменшилася, а попит зріс. Фінансові спекуляції та банківське шахрайство підривають гривню. Згадаймо тезу К. Маркса: «Відривається капітал-функція і починає жити самостійним життям». У нас це відбулося. Фінансові спекуляції підірвали гривню та поглибили кризу. Потрібно негайно покласти край фінансовим спекуляціям і забезпечити розвиток реального сектору економіки.

НБУ спрямував комерційним банкам на рефінансування 110 млрд. грн., з яких 93 млрд. грн. не повернуто. Курс долара зростає, бо фінансові вливання в банківську систему використовуються на купівлю доларів, а не на оздоровлення банківської системи. Комерційні банки вдаються до шахрайства, бо Національний банк не виконує функцію контролю.

Отже, потрібно змінити ситуацію таким чином, щоб доллар використовувався в зовнішньоекономічних відносинах як засіб платежу, а не як засіб нагромадження.

Стабілізації та зміцненню гривні сприятиме повна заборона на здійснення в Україні банківських операцій і страхування в іноземних валютах (вони можуть використовуватися лише для зовнішньоекономічних операцій), а також перехід на кошик валют.

Загроза дефолту в Україні виникає і через зменшення валютних надходжень. Експорт скоротився більш ніж на 50%. Попри деяку позитивну динаміку в сільському господарстві, слід констатувати, що вітчизняне тваринництво знищено як галузь. Імпорт м'яса та молочних продуктів перевищив \$1 млрд. Зрозуміло, що виходом із ситуації є диверсифікація експорту, зменшення обсягів імпорту, розвиток внутрішнього ринку і створення умов для зростання власного виробництва (перш за все відновлення кредитування економіки та державне фінансування прайоритетних програм).

Стосовно зовнішніх запозичень слід зазначити, що, беручи кредити, Україна фінансує іноземні держави. Уряд запозичує кошти, щоб сплачувати їх за борговими зобов'язаннями, які зростають, а не розвивати економіку шляхом інвестування. Ситуацію погіршує і вкрай невигідний контракт по газу: Україна вже «подарувала» Російській Федерації близько \$4 млрд.

За оцінками експертів ООН та міжнародних фінансових структур, станом на липень-серпень 2009 року ймовірність дефолту в Україні становила 61%, Латвії – 37%, Ісландії – 33%; у світі найбільшою мірою дефолт загрожує Аргентині – 70%. Як бачимо, за цим параметром наша країна на другому місці у світі й на першому – в Європі. Тому, звичайно, на подібну ситуацію необхідно адекватно реагувати.

Загроза дефолту пов'язана також із тим, що приватні корпорації та комерційні банки накопичили боргів на \$85 млрд. Частина з них реструктуризована. У нинішньому році Україні потрібно виплатити за терміновими боргами \$14–18 млрд., а в наступному році – \$20 млрд. І, звичайно, це викликає тривогу.

Серйозною загрозою дефолту є штучне зростання заборгованості НАК «Нафтогаз України». Наразі сумарний борг цієї корпорації сягає 33 млрд. грн., і вона не спроможна його виплачувати.

Якщо на початку кризи загроза дефолту була зумовлена боргами приватного сектору, то внаслідок урядової боротьби з кризою шляхом здійснення масштабних зовнішніх запозичень і зростання державного боргу з \$15 млрд. до \$27 млрд. з'явилася загроза дефолту через збільшення боргових зобов'язань держави Україна.

Але основною причиною критичної ситуації, що склалася у фінансово-банківській сфері України, є насампе-

ред дефолт відповідальності. У нас не сформований цивілізований ринок (хоч він і не вирішує всіх нагальних проблем), викривлене поняття банкрутства (його варто розглядати як болісні ліки). В Україні рятують безнадійні банки, тоді як рятувати потрібно їх активи та депозити населення.

Державні регулятори виконують свою роботу скособочено і спотворено. Необхідно навчитися оптимально поєднувати ринкові механізми та державне регулювання адекватно ситуації, а не за допомогою ручного управління. Це повинно відбуватися на основі законів, нормативів і відповідних стандартів.

В Україні не належно функціонують правоохоронні органи – прокуратура, суди, міліція. Адже й досі нікого не покарано і не порушено жодної гучної кримінальної справи за фінансово-економічні злочини.

Отже, сьогодні для виправлення небезпечної фінансово-економічної ситуації слід насамперед вирішити такі основні завдання:

по-перше, зупинити спад і забезпечити зростання реального сектору економіки, розв'язавши три його головні проблеми – кредитування, фінансування та збуту;

по-друге, покласти край спробам банків розраховуватися депозитами вкладників за борги;

по-третє, унеможливити процес конвертування боргів приватних комерційних банків і корпорацій у державний борг.

Борги – це зашморг на шії економіки України. І ця проблема є настільки важливою, що від її вирішення залежить не тільки подальший стан і розвиток економіки, а й доля держави.

Валерій Новицький,

член-кореспондент НАН України,
заступник директора Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України

Пріоритети банківсько-грошової політики в контексті сучасного розвитку

Оптимізацію банківської системи та грошового сектору України потрібно здійснювати – це є очевидним. Нині в нашій країні відбуваються не тільки падіння ВВП і реального продукту, що є важливим фоном для монетарного сектору, а й структурна деградація економіки. Окрім того, постійно погіршуються позиції України в системі міжнародного поділу праці, приймаються суперечливі рішення, які спрямовані здебільшого на розв'язання поточних проблем і залаткування бюджетних дірок, а не на вирішення питань стратегічної перспективи для держави. Це передусім стосується кредитів МВФ, які витрачаються Україною у непрозорий спосіб, що провокує взаємні звинувачення сторін у нецільовому використанні коштів.

Насправді слід розуміти, що йдеться про великі проблеми в економіці, а не лише про поточні втрати. У країні немає належної інституційної бази, яка б дала змогу застосувати певний інструментарій для прийняття важливих та ефективних рішень. Вітчизняний грошовий ринок не став інструментом макроекономічної політики, здатним забезпечити підйом економіки. Навпаки, він перетворився на інструмент руйнування національного господарства. Про це свідчить принаймні той факт, що з отриманням кожного чергового траншу від МВФ на валютному ринку України одразу починаються коливання. Хіба ж для цього позичаються міжнародні фінансові ресурси? Очевидно, що грошово-валютний сектор функціонує непрозоро і переходить у кримінальний стан.

Чимало експертів схиляється до думки, що можливим виходом із кризового становища є запровадження

паралельної валюти – євро. Я дозволю собі лише частково погодитися із таким твердженням, адже ситуація, коли держава стоїть перед вибором – відмовлятися чи не відмовлятися від національної валюти – є абсурдною. Але ще абсурднішим є неспростовний факт, що гривня сьогодні використовується не для розвитку власної національної економіки, а для її структурної деградації. Відтак банківська система в Україні не може виконувати такі макроекономічні функції, як обслуговування економіки власними фінансовими ресурсами, підтримання міжгалузевого переливання капіталу, його збереження у формі інвестицій. Через банківський колапс у країні звужується бізнес-середовище. Підприємці гостро потребують кредитного ресурсу, але практично позбавлені банківських кредитів.

Слід зазначити, що у світовій практиці існують певні підходи до оптимізації банківської системи, а саме: примусова концентрація капіталів та їх ефективне злиття та поглинання. Утім, в Україні обидва можливі шляхи гальмуються традиційними вадами. З одного боку, немає інститутів і урядовців, які б могли взяти на себе відповідальність та подбати про реальну оптимізацію банківської системи, а з другого боку, не відбувається природної концентрації банківського капіталу, оскільки виживають насамперед ті комерційні структури і банки, які є ближчими до урядовців, що приймають відповідні рішення. Оптимізація банківської системи в Україні серйозно ускладнена наявністю екзогенних факторів, тобто, коли рішення в принципі не приймаються в інтересах суспільства, а виходять із потреб окремих впливових кланів, фізичних осіб та урядовців.